

Het model Vranken: een analyse

In Vlaanderen ontwikkelde Jan Vranken op het einde van de jaren '70 een ideaaltypisch verklaringsschema, waarin vier armoedemodellen onderscheiden worden. Het zijn vier manieren waarop naar armen en armoede gekeken wordt en waarbij oorzaken geduid worden.

De vier armoedemodellen : situeren van de termen

Plaats van de oorzaak	Modaliteit	
	Schuld (intern)	Ongeval (extern)
Individu	1. individueel schuldmodel	2. individueel ongevalmodel
Maatschappij	3. maatschappelijk schuldmodel of structureel model	4. maatschappelijk ongevalmodel of conjunctureel model

1. Sommigen leggen de schuld van de armoede bij de armen zelf. In de volksmond heet het dat de arme lui is, zijn of haar geld verkwist of weigert zich 'behoorlijk' te gedragen. We spreken dan van het **"individuele schuldmodel"**. Ofwel laat men dan de armen gewoon aan hun lot over of kan men overgaan tot disciplineren, verplichte integratie of verwijdering uit de samenleving. Op deze wijze wil men de "hinder" die armen -door hun eigen schuld- veroorzaken aan de samenleving beperken of ongedaan maken.
2. Anderen tonen iets meer begrip en wijten de armoede aan situaties die de arme overkomen buiten zijn of haar wil, bijvoorbeeld ziekte, een handicap of het overlijden van een kostwinner in het gezin. Volgens dit **"individuele ongevalmodel"** hebben de armen tegenslag gehad in hun leven. Als samenleving of als individu heb je dan de plicht om deze mensen te helpen : steun aan weduwnaars en weduwen, gehandicapten, zieken of arbeidsongeschikten. Wanneer dit niet gebeurt op basis van individuele liefdadigheid, maar georganiseerd wordt, dan evolueren we in de richting van de sociale zekerheid. De vrijwillige verzekeringen (het mutualistische model) past hier het best bij. De neiging bestaat hier om een onderscheid te maken tussen de zogenaamde "goede" armen (zij die een individuele tegenslag hebben gekend) en de "slechte" armen, die toch zelf "schuld" hebben aan hun toestand.

Armoede heeft maatschappelijke oorzaken.

Maar armoede is niet in de eerste plaats aan de arme zelf te wijten. Bij deze individuele benaderingen wordt voorbijgegaan aan de maatschappelijke context waarbinnen armoede zich situeert. Armoede wordt voor een belangrijk deel bepaald door economische en sociale ontwikkelingen in de samenleving, die niet vanuit zogenaamde individuele tekorten of tegenslagen verklaard kunnen worden.

3. Zo kunnen plotse veranderingen in de maatschappij slachtoffers maken. Er zijn economische crisisperiodes, automatiseringen die bepaalde beroepen overbodig maken, migraties van arbeidskrachten maar ook van bedrijven, oorlogen, enzovoort. Wie op die manier naar armoede kijkt, hanteert bewust of onbewust een “**maatschappelijk ongevalmodel**”. Hierbij veronderstelt men dat zodra de maatschappelijke situatie terug “normaal” wordt, de armoede zal verdwijnen. In afwachting moet de samenleving een opvangsysteem uitwerken. Dit gebeurt ook hier via de sociale zekerheid, maar op een grotere schaal.
4. Toch kunnen we met dit model niet uitleggen waarom ook in periodes met een goede economische conjunctuur armoede blijft bestaan. De **structurele benadering** zoekt niet naar de irrationaliteit van de armoede (“hoe kan het toch dat armoede in onze rijke westerse wereld blijft bestaan”) maar naar haar rationaliteit. Armoede zit ingebakken in de maatschappelijke ordening zelf en die ordening zou haar eigenheid verliezen als armoede eruit zou verdwijnen. Armoede zou zelfs “positieve functies” vervullen in onze samenleving. Deze hebben dan betrekking op de voordelen die de beter gesitueerden halen uit het voortbestaan van armoede. Zo geraakt bijvoorbeeld het vuile, onaantrekkelijke en laagbetaalde werk in de samenleving gedaan. De prijzen van deze goederen en diensten blijven laag omdat de armen een arbeidsreserve vormen. Armen vormen ook een afzetmarkt voor tweedehands goederen of producten van slechte kwaliteit. Bovendien vervullen armen ook een morele functie. Ze dienen als educatief voorbeeld om mensen op het rechte pad te houden of kunnen beter begoeden hun sociaal gevoel door liefdadigheid bevestigen.

Deze analyse toont aan dat armoede niet enkel als onrecht bestreden kan worden, niet enkel als een falen van maatschappelijke structuren. Armoede is ook een fenomeen dat in de huidige samenleving voor sommige groepen een positieve rol vervult in de maatschappelijke ordening. Dit onderstreept het belang van structurele veranderingen, omdat toevallige bijstellingen aan deze ongelijkheden niets veranderen. Bij dit “**maatschappelijk schuldmodel**” of structureel model is niet de armoede het sociale probleem, maar wel de samenleving die armoede voortbrengt.

Deze benadering vereist een andere beleidsreactie. Een beleid dat de negatieve gevolgen opvangt en een systeem van sociale zekerheid blijven noodzakelijk, maar zijn onvoldoende. Armoede kan alleen opgelost worden, wanneer deze maatschappij op alle vermelde niveaus wordt heringericht, dit wil zeggen wanneer de positieve functies, de functionaliteit van armoede in een samenleving ongedaan wordt gemaakt. Het armoedebeloid is dan geen louter residueel beleid meer. De vraag wordt of de beter begoeden - niet alleen afstand willen doen van een deel van hun privileges, maar bijdragen tot een reële en rechtvaardige herverdeling van maatschappelijke rijkdom. De waarneming en beoordeling van armoede in de samenleving zijn bijgevolg onlosmakelijk verbonden met de evaluatie van de eigen maatschappelijke positie.

Deze vier verklaringsmodellen kunnen dienst doen als kader waartegen men percepties van mensen, organisaties en maatschappelijke actoren kan duiden. Het maakt eveneens een toetsing van beleidsmaatregelen mogelijk op hun uitgangspunten. Belangrijk is wel om daarbij voor ogen te houden dat deze modellen een ideaaltypische opdeling van de werkelijkheid geven en niet steeds zomaar eenduidig herkenbaar zijn. Dit schema geeft ook niet weer hoe we individueel en concreet met armoedesituaties kunnen omgaan.

Bron: 'Een kijk op armoede en beleid. Adventscampagne Welzijnszorg 1995', pp. 17-18

Vranken -1999